

הרב משה דוד טנדלר
ר"מ, ישיבת רבינו יצחק אלחנן

בעיות בקדימה בהצלה: התקציב הציבורי ודיחוי נפש מפני נפש

הבעיה: התפתחות חכמת הרפואה נולדה בעיה של קדימה ברפואה בין בבחירת החולה ובכמות התקציב הציבורי לענייני רפואה. כל הידע החדש בהשתלת איברים וביצור תרופות חדשות כמו אינטרפירון (Interferon); מינוקלונל אנטיבודיס (antibodies); סיקלוספורין (Cyclosporin); ופרוסטגלנדינס לריפוי מחלת סרטן, מקושר עם הוצאות גדולות, שאפילו חברה עשירה כמו בארה"ב, אין לה היכולת לאפשר לכל חולה לקבל אותם בעת הצורך. הבעיה היא יותר ממה שידוע בציבור הרחב. בכל בית חולים יש מחלקה לטיפול נמרץ (Intensive care) שבה מספר המטות הרבה פחות מן הצורך לפיקוח נפש של חולים בהתקפת לב או אחר ניתוח מסוכן. כיון שזכינו שהרבה בני ישיבה יראים ושלמים בקיום מצות ד', מכהנים כרופאים מומחים בכל בית חולים הכי מפורסמים בעולם, יש צורך מידי ליעץ ולהדריך אותם בדרכי תורת ד' בענין של קדימה בהצלה כשיש רק מכשיר אחד, או מטה אחת במחלקה זו והרבה חולים צריכים לאותו מכשיר או טיפול.

יש שאלה מוקדמת שאין בה כל הפטוס של „מי יחיה ומי ימות“ שיש בבחירת חולה אחד מהרבה שמבקשים עזרה אבל לא פחות רציני, והיא בהחלטת החברה או הציבור בענייני תקציב. אם באמת אפשר, לפי חוקי הטבע, להציל כמה נפשות ע"י השתלת כליות, או לב, או כבד, או ע"י שימוש במכשיר „דיאליסיס“, האם מותר לחברה להוציא כספם בשביל בריכות שחייה, או גן ציבורי, או לתמיכת מוסיקאים ואומנים ולכל האסתטיקה של החיים, קודם שיהיה עזרה רפואי לכל מי שצריך?

אבל מצד שני יש לתמוה על תסריט כזה שכל התקציב של כל בעולם יהיה רק לצרכי רפואה. האם זהו מושג של מלכות או ממשלה – מלך או נשיא על בית חולים ענקית. היתכן דבר כזה!?

ישנם שתי מקורות בש"ס משם יש להסיק שאין לפסוק לחברה כמו שפוסקים ליחיד בעניינים אלו:

(א) נדרים דף פ': – „מעייין של בני העיר חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים... רבי יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים“.

ובשילתות דר' אחאי גאון [פ' ראה: קמ"ז] מפרש הגמרא וז"ל „וטעמא מאי, משום דשמואל דאמר ערבוביתא דמנא אתות לידי שיעמום... וכן הלכתא“.

והנה הלכה זו תמוהה מאד, איך אפשר לפטור עצמו מחיוב הצלה, ולראות במות חבירו בצמא בטענה דאם יתן לחבירו מים לשתייה לא יהיה לעצמו מים לכיבוס בגדיו ובמשך של חדשים יבא לידי צער של שיעמום?

הנציב בהעמק שאלה משה דין דרבי יוסי להירושלמי תרומות פרק דלר' יונתן שם אין להכנס אפילו לספק פיקוח נפש בשביל ודאי פיקוח נפש של חברו. וחש של „שיעמום“ אינו חשש של צער בעלמא אלא ספק פיקוח נפש שיחלה במחלה המתדבקת משום חסרון נקיון.

לענ"ד נשאר התמיהה ובודאי אם שנים הולכים במדבר ולאחד אין מים לשתיה ולהשני יש מספיק מי שתיה לשניהם רק שלא יהיה לו לכבס בגדיו אפילו ר' עקיבא יפסוק שחייב לחלק המים גם לחבירו. המחלוקת בב"מ דף סב. עם בן פטורא היא מחלוקת אם צריך ליתן לחבירו מים עכשיו – כיון שיש לו מספיק מים לשניהם לצרכי היום – ולא ידאוג מה שיהיה מחר – דשמא יזדמן להם מים או יגיעו למקום ישוב, דאם אין שום תקוה להצלה מחר, אפילו בן פטורא יודה ד„חייך קודמים“, מה תועלת יש במה שימית עצמו עם חברו.

אבל בודאי החשש של שיעמום לא נכנס בהחשבון של ר' עקיבא וגם הוא יודה שמדיינים „באשר הוא שם“ רק שחולק עם בן פטורא וסובר שאין להכניס עצמו בספק פ"ג. דשמא לא ימצאו מים מחר – כדי להציל חברו ממיתה ודאית.

אבל בסוגיא דידן דמעין של בני העיר זהו אחריות של חברה או מלכות או ממשלה לדאוג על העתיד הרחוק. בהגדרת חברה ומדינה שיש אחריות לדורות שעדיין לא נולדו, העתיד וההווה חד הוא, וא"כ אי-כיבוס בגדים יביא במשך הזמן לודאי פיקוח נפש לא רק לספק פ"ג וא"כ הסכנה לפי חשבון החברה היא מידי ולא פוטנציאלי.

(ב) המקור השני בגיטין דף מה. במשנה וגמרא שם:

„אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם“ ... אי בעיא להו – האי מפני תיקון העולם משום דחוקא דציבורא או דילמא משום דלא לגרבו ולייתי טפיי?”

ורש"י שם מסביר „אין לנו לדחוק הצבור ולהביא לידי עניות בשבילו אלו“ [ובודאי ידוע לכל מעשה רב של מהר"ם מרוטנברג שפסק כן על עצמו הלכה למעשה].

אבל קשה מדוע לא? הרי אין מצוה גדולה ורבה מפדיון שבויים כמו שמסביר הרמב"ם במתנת עניים (ח': יו"ד) כל הלא תעשה והעשה במצוה זו.

אלא ודאי יש דין מיוחד כשמדיינים בתקציב החברה שאסור להביא החברה לידי עניות שלא יהיה מספיק כספים לצורכי ציבור. שאין מושג של „מלך“ על בית חולים ענקית ו„החברה“ אינה רק אפשרויות למגבית לפדיון שבויים!

* * *

נחזור לבעיה של קדימה ברפואה בענין דיתוי נפש מפני נפש. זה ברור דאם יש לחולה אחד תרופה כמו אנטיביוטיקה להצלת נפשו ואם יחלק עם חולה אחר ימותו שניהם כבר נפסקה הלכה כר' עקיבא שחייך קודמים.

ובודאי טעה המחבר בציץ אליעזר (ט': כ"ח: ג) בדבר משנה כשפסק להיפך וז"ל שם: „... תרופה מספיקה רק לאחד מהם יחלקו התרופה בין שניהם שאז בינתיים ירויח כל אחד חיי שעה ולאחר מכן רחמי שמיא מרובים ואולי תזדמן עוד תרופה כזאת“ עכ"ל.

הבעיני היא אם יש לצד שלישי כמו להרופא התרופה, את מי יבחר להציל? לכאורה כבר נפסקה הלכה זו בגמרא במס' הוריות דף י"ג. וכן ברמב"ם מתנות עניים (ח': י"ז"ח) דיש סדר של קדימה בהצלה והוא „כל הגדול בחכמה קודם את חברו – ואם שווים בחכמה אז מקדימין את הכהן ללוי וכו'".

אבל למעשה יש עוד שיקולים כמו שמסביר הפרי מגדים [משבצות זהב או"ח שכ"ח: א'] אם יש אחד שוודאי מסוכן ע"פ הרופאים – וזה ספק – ורפואה אחד אין מספקת לשניהם – דודאי דוחה את הספק".

זהו הבחירה המקובלת מימי מלחמת עולם הראשונה שנקרא „טריאג' (Triage) פירוש – בחירת מי שירויה יותר מהעזרה והאחרים ידאגו לעצמם.

וגם על החלטה זו יש לספק האם שיקול דעת הרופאים בכובד החולי יש לסמוך בפיקוח נפש שאין הולכים אחר הרוב. ובדרך כלל כל שיקול דעת רופא הוא על פי מושג של „רוב".

והפרי מגדים שם מוסיף דזהו רק לגבי הצד השלישי שעליו לבחור הודאי ולא הספק אבל לגבי החולה עצמו ספק שלו עדיף מודאי של חברו שמביא שם תשובת הרדב"ז על השאלה: „שלטון אמר לאחד הנח לקצץ לך אבר שאינך מת בו או אמית ישראל חברך שי"ל ק"ו – אם סכנת אבר אחד אינו דוחה שבת – ושבת נדחית מפני פיקוח נפש – א"כ סכנת אבר נדחה מפני פיקוח נפש [של חברו]", והשיב הרדב"ז: ראשית, אין עונשין מן הדין. ושנית, בהלכות שבת „משמים הוא, אבל שיביא הוא אונס אבר אחד [על עצמו] מפני פיקוח נפש [של חברו] לא שמענו. וגם לפעמים יש סכנת נפש באבר אחד שיצא רוב דם (או משום פחד) וספק דידיה ודאי עדיף מודאי של חברו".

* * *

אני זוכר שלפני כשלושים שנה כשהגיע כמות קטנה של „פניסולין" לארץ ישראל, טילפן הרב הראשי הגאון ר' הרצוג זצ"ל למו"ח יבדל לחיים הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א לשאול חוות דעתו בדין של קדימה בהצלה. והחליטו ליתן התרופה להחולה הראשון שיפגע בו הרופא דרך הליכתו בבית החולים.

מענין לענין באותו ענין, יש כמה וכמה שיקולים אחרים. כמו הצלת מי שהחברה צריכה לו, כמו חכם בחכמת הטכנולוגיה או הצלת אשתו, בנו, אביו או רבו; וכן שאלות של תרומת אברים להשתלה לאחר מיתה שיש לדון עכשיו מחדש אם שייך לומר איסור ניוול המת כשיש אפשרות של פיקוח נפש של חברו דלכאורה אין לך כבוד גדול מזה. וכן אם באמת מותר לתרום כליה מחיים ולסכן את עצמו כדי להציל בנו ממיתה ודאית, שזוהי בעיה רצינית ומידית כמעט בכל בית חולים בארה"ב. לכל שאלות אלו יש פתרון ע"י עיון בדברי חז"ל שמפיהם אנו חיינ.